

NOU 2013:1 Det livssynsåpne samfunn

Høringsuttalelse fra Misjonshøgskolen

1. Innledning

Misjonshøgskolen (MHS) takker for anledningen til å komme med en høringsuttalelse om utredningen “Det livssynsåpne samfunn: En helhetlig tros- og livssynspolitikk”. Vi har strukturert vår uttalelse etter disposisjonen i utredningen.

Del I og II er sammendrag av utredningen og bakgrunnsmateriale. Vi har ingen kommentarer til dette ut over de forhold som er eksplisitt kommentert i tilknytning til senere kapitler. Vi har heller ikke noen kommentarer til utredningens del VII.

Siden dette er blitt en forholdsvis lang høringsuttalelse, gir vi først en sammenfatning av våre viktigste synspunkter, før vi går over til en mer utførlig drøftelse av utredningen.

2. Sammenfatning av høringsuttalelsen

1. Vi slutter oss til utredningens understrekning av betydningen av en aktivt støttende religions- og livssynspolitikk, og synes at utvalget på mange punkter har gjort et godt arbeid med å presisere hva dette betyr på ulike områder.
2. Vi synes utredningen i større grad burde tematisert den mulige spenning mellom religions- og livssynssamfunnenes selvforståelse og statens forståelse av seg selv og av det religiøse. Vi savner også en påpekning av at det i et historisk perspektiv er religionen og ikke staten som har kjempet fram og forsvart religionsfrihetsprinsippet.

3. Utredningens menneskerettighetstenkning er innholdsmessig uklar, fokuserer ensidig på tilfeldige eksempler på diskriminering, og er svært ubeskyttet i forhold til repressiv bruk av menneskerettighetsargumenter for å undertrykke legitim religiøs frihet.
4. Utredningen drøfter ikke kriterier for når religioner og livssyn eller staten opptrer undertrykkende. Dens forståelse av den forsiktig styrende stat blir derfor uklar og åpner for misbruk.
5. Når det gjelder skolens formålsparagraf, slutter vi oss til utvalgets mindretall som ønsker å beholde henvisningen til den kristne og humanistiske tradisjon.
6. I forhold til bruken av religiøse symboler og plagg i politiet og hos dommere, har vi forståelse for begge synspunkter i utredningen.
7. Vi slutter oss til utredningens påpekning av behovet for livssynsåpne seremonirom, men vil understreke at en her må legge vekt på lokale behov og forutsetninger.
8. Vi slutter oss til forslaget om en bredere betjening av tros- og livssynsmessige minoriteter i offentlige institusjoner, men vil peke på at dette forutsetter en kompetanseutvikling hos dem som skal ivareta slike oppgaver. Vi mener også at det foreligger et behov for å heve den generelle kompetansen på religion og livssyn i de institusjonene som skal betjene det livssynsåpne samfunn, både i førstelinjetjenestene og på ledelsesnivåene.
9. Vi er enige med utvalgets mindretall i at det ikke er gitt gode argumenter for at dagens ordning med vigselfrett delegert til tros- og livssynssamfunn fungerer diskriminerende.
10. Vi har i prinsippet ingen innvendinger mot at kommunene overtar ansvaret for forvaltning av gravplassene, men vil understreke at det i så fall må skje på en slik måte at den kompetanse som i dag er knyttet til kirkevergekontorene, ikke går tapt.
11. Vi slutter oss til utvalgets flertall som ønsker å videreføre dagens ordning med statsstøtte til privatskoler på religiøst grunnlag. Vi ser det som viktig å styrke RLE-faget og lærernes kompetanse for å undervise i dette. Vi slutter oss også til

utvalgets flertall som ønsker å videreføre ordningen med skolegudstjenester med fritaksrett, og til utvalgets flertall som ikke ønsker å innføre forbud mot omskjæring av gutter i jødedom og islam.

12. Vi slutter oss til utvalgets mindretall når det gjelder forsvar for legers reservasjonsrett ved henvisning til abort, og slutter oss til Rådet for legeetikk når dette hevder at reservasjonsretten bør utvides til å gjelde henvisning til assistert befruktning.
13. Vi vil generelt advare mot å stille ideologiske krav som betingelse for statsstøtte til tros- og livssynsamfunn. Vi støtter utvalgets mindretall når dette går mot innstramming i reglene for tildeling av støtte til barne- og ungdomsorganisasjoner.

3. Del III: Prinsipper

Denne delen drøfter prinsipper for tros- og livssynspolitik. **Kapittel 7** redegjør for fem ulike modeller: 1) Staten støtter ett livssyn og styrer ett livssyn – en livssynsdikterende stat 2) Staten støtter ingen livssyn og styrer ingen livssyn – den nøytrale, liberale staten. 3) Staten støtter alle livssyn, men styrer ingen livssyn – livssynsmangfold som positiv verdi. 4) Staten støtter alle livssyn og styrer alle livssyn – livssyn som velferdsgode. 5) Staten støtter alle livssyn og styrer ett livssyn – kulturarvidealet.

Det er antagelig allmenn enighet om at alternativ 1) er ikke lenger er aktuell politikk. Det kan likevel være grunn til å knytte noen bemerkninger til den historiske framstillingen utvalget her gir, som refererer både til moderne, totalitære livssynsdiktaturer og den forståelse av samfunnets religiøse enhet som preget middelalderens Europa og den lutherske statskirkelighet. Det er etter vår oppfatning viktig å skille mellom en førmoderne samfunnsforståelse og den moderne totalitære stat, enten den er sekulær eller religiøs. Den førmoderne vektlegging av samfunnets religiøse enhet er ikke spesifikt kristen, selv om den i stor grad ble overtatt av den konstantiske kirke, og den ble i Europa stort sett praktisert med en viss romslighet. Bruddet med denne førmoderne forståelse skjer i og med framveksten av den moderne religions-

frihetstanken, som også har kristne røtter. At det ikke kan tvinges til tro, er en viktig tanke i kristen teologi, selv om denne ikke fikk fullt politisk gjennomslag før i det konfesjonelt mangfoldige Europa som vokste fram etter reformasjonen og opplysnings-tiden. Det er derfor etter vår oppfatning viktig å skille mellom den førmoderne praksis angående samfunnets religiøse enhetlighet, som ikke forutsetter en moderne forståelse av individets frihet, og de moderne, totalitære diktaturer, som eksplisitt avviser den.

Utvalget gir også til kjenne en viss skepsis overfor tanken om den liberale, nøytrale stat (alternativ 2) både fordi staten vanskelig kan være fullt ut nøytral, og fordi det kan argumenteres for at tros- og livssynssamfunn faktisk bidrar positivt til samfunnets fellesverdier og slik bør gis en form for statlig støtte. Det argumenteres også for at det kan være ønskelig at staten har en viss påvirkningsmulighet, slik at en kan sikre at de ulike tros- og livssynssamfunn faktisk bidrar positivt. Utvalget understreker av det bør legges stor vekt på livssynssamfunnenes indre frihet, samtidig som “det kan og bør settes visse krav som vilkår for støtte, særlig knyttet til sikring av barns rettigheter og tros- og livssynssamfunnenes tilknytningspunkter overfor resten av samfunnet” (7.5; dette utdypes og konkretiseres i kapittel 23). Utvalget ønsker på en svært forsiktig måte å fastholde Den norske kirkes særstilling, men ønsker primært en utvikling i retning av “en mer likeverdig behandling av ulike tros- og livssynsbehov”. Konkret kommer dette til uttrykk ved at utvalget i kap. 10 tar til orde for å avvikle den uttrykkelige henvisning til kristendom i Grunnlovens § 2 som var et resultat av kirkeforliket og en del av utvalgets mandat. Vi antar det hører til sjeldenhetene at en NOU bruker deler av utredningen til å polemisere mot sitt eget mandat.

Det er altså alternativ 4), forståelsen av livssyn som velferdsgode som nærmest svarer til utvalgets syn, selv om det også ønsker å ivareta momenter fra modell 3) og 5). Religion og livssyn antas altså å være verdifulle på premisser som forankres i en sekulær samfunnsforståelse; denne samfunnsforståelsen presiseres ved menneske-rettighetstenkningen på en måte som utdypes i kapittel 8.

Det er etter vår oppfatning først og fremst to problemer med denne tilnærmingen. For det første forankres livssynenes betydning i en virkelighetsforståelse mange av dem selv vil være spørrende til; å bidra til den sosiale velferd vil for de fleste

tros- og livssynssamfunn ikke være den primære målsetting for deres virksomhet. Staten ønsker altså å støtte livssynssamfunnene ut fra et verdisyn som står i betydelig spenning til deres egen virkelighetsforståelse med det potensiale for konflikt dette representerer. Dette er en problemstilling som i det minste burde vært tematisert i utredningen, f. eks. i form av en drøftelse om ikke trossamfunnenes uttrykkelige forankring i en autoritet som står over den statlige ofte har vist seg å være en viktig forutsetning for deres positive funksjon i samfunnet.

For det andre gir utvalget en uhistorisk og idylliserende framstilling av statens forhold til religionsfriheten og den religiøse toleranse. Det er ikke bare teokratiet som truer individets religiøse frihet. Også den sekulære stat kan ha totaliserende tendenser, og vi skal ikke svært langt, hverken historisk eller geografisk, for å finne eksempler på svært undertrykkende sekulære stater. Gode vilkår for en religiøst forankret samfunnskritikk er etter vår oppfatning en viktig forutsetning for at staten og samfunnet ikke skal utvikle seg i en slik retning, noe ikke minst frigjøringssteologiske bevegelser har gitt gode eksempler på. Dette er perspektiver som blir borte i utredningens ensidig velferdsorienterte og sekularistiske religionsforståelse.

Etter vår vurdering burde derfor statens religionspolitikk i adskillig større grad enn det utvalget legger opp til, legge til rette for at tros- og livssynssamfunn får utvikle seg etter sin egen egenart. Vi tror at det er på denne måten de best kan bidra både til samfunnsutviklingen og til den religiøse og personlige utvikling hos sine egne medlemmer. Samtidig bør det forhold at den moderne religionsfrihets- og menneskerettighetstenkning historisk sett springer ut av en kristen virkelighetsforståelse, tilsi at den norske stat gir sin selvforståelse en kristen forankring slik Grunnlovens nye § 2 legger opp til. Begrunnelsen for dette ser vi ikke bare i det utvalget kaller kulturarvidealet, selv om dette også er viktig; vel så viktig er det for oss at det er den kristent begrunnende avvisning av all trostvang som historisk sett er fundamentet for moderne religionsfrihetstenkning. En statlig preferanse for ett bestemt livssyn er derfor etter vår oppfatning ikke en begrensning av de andres rett til fri utfoldelse, men en forutsetning for at denne retten kan praktiseres på en god måte.

Dette innebærer ikke at vi ønsker noen omkamp om statskirkeordningen; at den

utviklingen i retning av dens avvikling som nå er satt i gang, får fortsette, oppfatter vi som en forutsetning for at Den norske kirke kan utvikle en fri og konstruktiv kritisk rolle i forhold til samfunnet som helhet. Derimot ønsker vi å gå lenger enn utvalget i å avvise all statlig innblanding i religionssamfunns indre anliggender som uforenlig med religionsfrihetsprinsippet. Selvsagt skal ikke alt aksepteres bare fordi det kan gis en religiøs begrunnelse; for eksempel er både terrorisme og tvangsekteskap, som kan forekomme i nokså ulike livssynskontekster, like uakseptabelt uavhengig av om begrunnelsen er religiøs eller sekulær. Men det bør være nulltoleranse for statlig innblanding i standpunkt av ideologisk og læremessig karakter i tros- og livssynssamfunn mennesker selv kan bestemme om de vil slutte seg til.

Kapittel 8 drøfter menneskerettighetene som grunnlag for tros- og livssynsfriheten. Det tar sitt primære utgangspunkt i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) art. 9 og supplerer denne senere med FNs Konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) art. 18, som er mer detaljert og dessuten mer relevant i en globalisert kontekst. Vi hadde gjerne sett at den globale konvensjonen i FN-regi (SP) hadde fått en mer prominent plass og at art. 18 hadde vært supplert med art. 19 om ytringsfrihet, som har en klar relevans som en konkretisering av retten til religiøse og livssynsmessige ytringer. Dette hadde også gitt mer prinsipiell tyngde til drøftingen av religiøse ytringer og religionens plass i det offentlige rom.

Ettersom tros- og livssyns-termen er så profilert i utredningen, savnes det også en mer tydelig og bredere drøfting av religionsbegrepet, slik at ikke oppmerksomheten for ensidig blir knyttet til et intellektualisert trosbegrep. EMK art. 9 og SP art. 18 og 19 gir gode anledninger til en bredere utfoldelse av religion som sosial og offentlig praksis og atferd. Dette er aspekter som ikke er usynlige i utredningen, men de kunne med fordel vært mer utfoldet med tanke på å gi et bedre grunnlag for de avveininger mellom ulike rettigheter som utredningen flere steder drøfter.

Kapitlet fokuserer arbeid mot diskriminering svært ensidig mot kvinner og homofile. Vi vil til det bemerke både at dette er svært ulike grupper, og at ensidig fokus på disse gruppene kan ta oppmerksomhet bort fra diskriminering på annet grunnlag, f.eks. på grunnlag av etnisitet eller alder.

Kapitlet representerer ellers et illustrerende eksempel på at alle rettighetsmessige og religionspolitiske spørsmål ikke er avklart ved en prinsipiell referanse til religions- og livssynsfriheten som en menneskerett. I kjølvannet av en slik referanse må det gjøres en rekke avveininger og beslutninger. I lys av disse vil vi henlede oppmerksomheten på den svært ubeskyttede formulering i utredningens avsnitt 8.8: "Eventuelle unntak må være begrunnet i hensynet til andre rettigheter eller friheter, offentlig trygghet eller orden eller helse og moral." Deler av denne listen over unntaksbegrunnelser kunne vært kopiert ut fra repressive regimers begrunnelser for vidtrekkende undertrykkelse av religiøse minoriteter. Voldsaksjoner mot minoriteters hellige hus kan lede til bestemmelser om usynliggjøring eller fjerning av disse med henvisning til offentlig trygghet, og religiøse minoriteter kan få sin rett til å utøve og gi uttrykk for sin tro offentlig (EMK 9 og SP 18 og 19) kraftig beskåret eller helt fjernet med henvisning til offentlig orden. Det er behov for langt sterkere begrensninger i adgangen til slike unntak enn den vage henvisningen til proporsjonalitetsprinsippet.

Vi støtter tanken om en aktivt støttende tros- og livssynspolitik, men prinsippet om ikke å forskjellsbehandle er ikke nødvendigvis så enkelt å sette ut i praksis som teksten i 8.8 kan tyde på at utvalget tenker. Når en her knytter dette til aktiviteter og vilkår, må en være klar over at religions- og livssynssamfunn har såpass ulik karakter, organisasjonsform og aktivitetsformer at utformingen av en konkret politikk og et bestemt regelsett ikke i seg selv er en prosess som er nøytral. Utredningen går inn for å fortsette den nåværende praksis med å knytte støtte til formelt medlemstall. Vi har i og for seg ingen innvendinger mot dette, men det er helt klart en praksis som prioriterer bestemte måter å organisere livssynssamfunn og - aktiviteter på, og er derfor ikke på noen måte en nøytral tilnærming.

Strukturen i **kapittel 9** utgjøres av de åtte prinsippene utvalget har lagt til grunn for utredningen. Vi vil kreditere utvalget for å tematisere og synliggjøre de prinsipielle problemstillingene på denne måten og gir i hovedsak vår støtte til disse, selv om den konkrete utformingen og systematiseringen av dem kunne vært enda mer videreutviklet og vektlagt. I omtalen av disse prinsippene i kapittel 1 heter det på s. 18 at fire av prinsippene (nr. 4-7) "følger av at utvalget tilrår en aktivt støttende tros- og livssyns-

politikk." Her kan det synes som om prinsippene er utformet etter at utvalget har foretatt sine konkrete valg, og denne framstillingen svekker dessverre innstillingens prinsipielle tyngde.

I punkt 9.4 drøfter utredningen et tema vi som allerede anført savner en bredere refleksjon rundt, nemlig den samfunnsmessige betydningen av tro og livssyn, med følgende uttalelse kursivert: "Tro og livssyn kan gi grunnlag for å bidra til å videreutvikle verdier som er av fundamental betydning for hele samfunnet." Vi er ikke uenige i dette, men mener at dette burde vært drøftet også i forhold til synspunkter på religioners og livssyns eventuelle skadevirkninger; f. eks. religiøst motivert forfølgelse av religiøse og etniske minoriteter eller ateistiske staters brutale religionsforfølgelse. Vi hadde derfor gjerne sett en bredere drøfting av religioners og livssyns potensielt tve-tydige rolle i ulike samfunn inkludert vårt eget. I utredningen dominerer det optimistiske perspektivet på religioners og livssyns positive bidrag av fundamental betydning for samfunnet, mens det er primært i diskusjonen om avgrensninger i tros- og livssynsfriheten og i diskusjonen om den "forsiktig styrende" staten at vi aner at utvalget også har et mer nyansert syn på religioners og livssyns sosiale roller. Grunnlaget for utredningens vurderinger hadde blitt tydeligere om de ulike perspektivene her hadde blitt eksplisitt tematisert.

Vi vil i denne sammenheng problematisere utvalgets grep med tanke på at staten skal gjøre bruk av økonomiske sanksjoner med tanke på å opptre som en "forsiktig styrende" stat. Vi mener at staten på de punkter hvor den har legitim grunn til å regulere eller straffe konkrete utslag av tros- og livssynsutøvelse bør bruke andre virkemidler enn økonomiske sanksjoner. Slike sanksjoner kunne lett bli et virkemiddel som påvirkes av populistiske strømninger og kortsynte debatter i massemedia eller sosiale media, og statens eventuelle inngrep i tros- og livssynsfriheten bør ha en mer robust forankring enn å være knyttet til økonomiske sanksjoner mot upopulære utslag av tro eller livssyn.

4. Del IV: Praksis

Kapittel 11 drøfter tro og livssyn i det offentlige rom. Vi gir vår tilslutning til at religioner og livssyn må ha en rett til å være synlige, men mener at denne retten bør være sterkere begrunnet i ytringsfriheten (SP, art. 19) enn det utvalget har lagt opp til.

Videre drøftes spørsmålet om skolens formålsparagraf i kapittel 11, og denne diskusjonen knyttes naturlig nok tett opp til den nye § 2 i grunnloven. Vi støtter på dette punktet utvalgets mindretall og peker på at de fellesverdiene som også flertallet oppfatter som samlende, har sin viktigste historiske bakgrunn i nettopp de to tradisjonene som er angitt i de aktuelle paragrafene, nemlig kristen og humanistisk tradisjon, som for øvrig også har et nært og interessant slektskap seg imellom. At dette forholdet får et utslag i lovparagrafene, behøver ikke tolkes som en ekskludering eller begrensning i forhold til andre religioner og livssyn, de er inkludert i den grad de deler disse fellesverdiene. Vi understreker videre at konkretiseringen i form av konkrete verdier også har en grensedragende funksjon i forhold til religioner og livssyn som ikke kan gi disse verdiene sin tilslutning, noe som også kan dreie seg om kristne eller sekulære grupper. Det viktige perspektivet knyttet til at disse konkrete verdiene faktisk er grensesettende både i den globale og i den nasjonale konteksten, kan bli svekket ved flertallets problematisering av lovverkets henvisning til disse verdienes faktiske historiske forankring i to konkrete tradisjoner. En må kunne utvikle en felles og inkluderende tenkning og politikk bygget på konkrete fellesverdier uten å skape et historisk vakuum rundt utviklingen av disse verdiene.

Kapittel 13 drøfter plagg og symboler. Vi gir vår tilslutning til utvalgets forsvar for en tros- og livssynspolitik som legger til rette for at den enkelte kan leve ut sin livssynsbaserte overbevisning også ved bruk av religiøse symboler og klesplagg i det offentlige rom, samtidig som det bør gjøres unntak i tilfelle hvor sikkerhet, kommunikasjon, identifikasjon, helse og hygiene må ivaretas som nødvendige hensyn. Plagg og symboler som kors, turban, kippa, hijab o.l. må det således være allmenn aksept for i det offentlige rom. Heldekkende plagg som niqab og burka, som hindrer kommunikasjon og identifikasjon, bør derimot ikke være tillatt for offentlig ansatte i arbeidstiden, eller for skoleelever/studenter i skoletiden, og det bør være tillatt for arbeidsgivere å nekte bruk

av slike plagg for sine ansatte mens de er på jobb.

Når det gjelder bruk av religiøse symboler og plagg i politi og hos dommere, kan en, som også utredningen gjør oppmerksom på, argumentere langs ulike linjer. Noen vil legge mest vekt på at forbud mot bruk av religiøst begrunnede hodeplagg av enkelte kan oppleves som forbud mot det de opplever som nødvendig ut fra anstendighet eller tros-tilhørighet. Ved å tillate bruk av hijab og turban kan en dermed inkludere grupper som ellers lett faller utenfor. At Forsvaret har åpnet for å tilpasse uniformsreglementet på denne måte, er også et argument som taler for at også domstol og påtalemyndighet burde kunne få dette til. Andre vil legge mer vekt på at uniformen skal signalisere at en i denne sammenheng representerer offentligheten og ikke seg selv. Individuelle, livssynsbetingede unntak i uniformsreglementet kan derfor lett dra oppmerksomheten mot enkeltpersoners preferanser på en måte som være uheldig i sammenhenger hvor det er særlig viktig at aktørenes upartiskhet ikke kan trekkes i tvil. Forsvaret opptre ikke som myndighetenes representant overfor det sivile samfunn og er derfor ikke en god parallell til politi og domstoler.

Ved MHS er det ulike oppfatninger om hvilken av disse argumentasjonsrekkene som bør prioriteres. Vi er imidlertid enige om at det uansett ikke er noen grunn til å trekke den siste argumentasjonsrekken så langt at en problematiserer bruk av smykker og ringer med symboler som kan tolkes religiøst i de sammenhenger hvor uniformsreglementet tillater bruk av private smykker. Vi stiller oss derfor uforstående til at utvalget her drøfter bruk av kors på linje med bruk av kippa, turban og hijab. Det må være uproblematisk å bruke både korsformede smykker og smykker med andre religiøse symboler der uniformsreglementet ikke har noe generelt forbud mot bruk av egne smykker og ringer.

Kapittel 14 behandler spørsmålet om livssynsåpne seremonirom. Vi har her merket oss utvalgets skjelning mellom "livssynsnøytrale" og "livssynsåpne" rom og slutter oss til denne. Med begrepet "livssynsåpne seremonirom" vil utvalget signalisere at en ikke ønsker å stenge noen religiøse samfunn ute fra bruken av et rom. En går altså inn for en flerbruksfunksjon for alle uansett tilhørighet, og vi er enige i at det må være en viktig målsetting.

Utvalget understreker særlig behovet for tilpassede hus i forbindelse med begravelser. Vi slutter oss til dette, men synes samtidig det er grunn til å framheve at en her mange steder er kommet lengre enn det livssynsutvalgets utredning synes å forutsette. Vi vil ellers generelt understreke betydningen av å kunne tilrettelegge gravferd på en måte som tar hensyn til ulike religioners gravferdstradisjoner.

Når det gjelder opprettelsen av livssynsåpne rom, mener vi at det må legges vekt på lokale behov og tiltak. Behov og forutsetninger kan her variere ganske mye fra sted til sted.

Kapittel 15 drøfter tros- og livssynsbaserte tjenester i offentlige institusjoner. Vi gir vår tilslutning til utviklingen av en bredere betjening av tros- og livssynsmessige minoriteter i offentlige institusjoner, noe også dagens sykehusprester, fengselsprester og feltprester har vært aktive pådrivere for i lang tid.

Vi vil imidlertid peke på at de eksisterende institusjonsprestene i mange tilfeller besitter en betydelig spesialkompetanse på sitt institusjonelle område som vil være svært problematisk å utvikle hos et bredt korps av imamer, munkar og andre religiøse ledere som ville få institusjonstjeneste som en marginal del av sitt ansvarsområde. Sykehusprester har f. eks. en spesialkompetanse på sjelesorg i møte med mennesker i livskriser som en ikke uten videre kan forutsette finnes i ethvert trossamfunn, noe også sykehuspersonale i en del tilfelle har trukket fram som en uheldig erfaring når religiøse ledere blir tilkalt til sykehuset på en mer tilfeldig måte. Dette er en krevende profesjonaliseringsutfordring som må tas på alvor både av offentlige myndigheter og de ulike tros- og livssynssamfunn dersom utvalgets intensjoner skal kunne realiseres på dette punktet. En livssynsmessig bredere betjening av institusjonene forutsetter derfor at også ledere fra andre religions- og livssynssamfunn enn Den norske kirke utdannes av og i dialog med dagens institusjonsprester og ved høyskoler eller universiteter med kompetanse i sjelesorg og flerkulturelt fellesskap.

Den helt konkrete organiseringen må utvikles i spenningen mellom de eksisterende tjenestenes historiske forankring generelt i kristen tradisjon og spesielt i Den norske kirke og den aktuelle samfunnskonteksten der tjenestene nå må organiseres for å betjene et pluralistisk samfunn der fremdeles de fleste har sin tilknytning til kristen

tradisjon. Her mener vi at det vil være klokt å utvikle modeller med tilstrekkelig fleksibilitet til å kunne justeres ettersom situasjon og behov endres innen det enkelte institusjonelle område. Vi mener altså at en ikke bør legge vekten på å finne den endelige modellen for hvert enkelt område, men heller spørre etter fleksibiliteten innen de ulike alternativene, for eksempel med tanke på betydelige regionale forskjeller som vi må regne med at vil finnes i samfunnet i lang tid framover.

Kapittel 17 drøfter spørsmålet om en skal beholde en fortsatt delegert vigselfmyndighet til tros- og livssynssamfunn eller innføre obligatorisk borgerlig vigsel. Utvalgets flertall ønsker det siste alternativet fordi det vil tydeliggjøre det juridiske element i vigselen og fordi ulike trossamfunns ekteskapsforståelse kan virke diskriminerende ved at de ikke nødvendigvis vil vie alle som ønsker det. Dette er en argumentasjon vi vil avvise. Offentlig ekteskapsinngåelse i regi av tros- og livssynssamfunn er i Norge og det øvrige Skandinavia en ordning med svært lange og dype historiske røtter, slik utvalget også påviser i utredningens kap 3. Ordningen er således sterkt forankret i befolkningens allmenne bevissthet, i praksis og i skikk og bruk. Det er utvilsomt riktig at ekteskap inngått i tros- og livssynssamfunn har både en rettslig og livssynsorientert/seremoniell side, men etter vår oppfatning opererer flertallet med et unødig skarpt prinsipielt skille mellom de to. For dem som velger å inngå ekteskap i tros- og livssynssamfunn, vil selve ekteskapsinngåelsen gjennomgående snarere forstås som en helhetlig livsfasehandling. Vi mener derfor at utvalgets flertall er i utakt med folks allmenne oppfatning når det hevdes at delegert vigselfmyndighet til tros- og livssynssamfunn "... er egnet til å skape uklarhet om ekteskapets rettslige karakter...." (s. 205). Tvert om vil vi hevde at de par som inngår ekteskap innen tros- og livssynssamfunn, har en like sterk bevissthet om de rettslige aspekter ved handlingen som de som giftes borgerlig. Dagens ordning fremstår således for denne store gruppen som en tjenlig, praktisk og prinsipielt logisk ordning hvor seremoni og jus skjer i samme handling på det sted brudeparet ønsker og innenfor en ramme som samsvarer med deres livssyn og helhetlige ekteskapsforståelse.

Det generelle mål om å ha ordninger for ekteskapsinngåelse som avverger diskriminering og tvang og fremmer likestilling, har vår fulle støtte. Den formelle

prøving av ekteskapsvilkårene skjer allerede ved Folkeregisteret, og de rutiner som gjelder mellom prøvingsinstans og vigselmann/-kvinne, er per i dag godt innarbeidet og fungerer godt. Det er lite som skulle tale for at hensynet til den svakere part i tilfelle av tvangs- eller arrangerte ekteskap skal kunne ivaretas bedre av statlige/kommunale instanser enn av tros- og livssynssamfunn. Tvert imot er det gode grunner til å anta at en vigsel i et trossamfunn normalt er mer sosialt transparent enn en borgerlig vigsel. I et religiøst pluralistisk samfunn som det norske, bør hensynet til tros- og livssynsfrihet også tillegges vekt ved at det aksepteres at ulik ekteskapsforståelse gir ulik praksis når det gjelder spørsmålet om hvem som vies innen de enkelte trossamfunn og av den enkelte vigslar. Vi vil også påpeke at for dem som velger vigsel i regi av tros- og livssynssamfunn, vil det være naturlig å anta at en grunnleggende tilslutning til vedkommende tros- og livssynssamfunns verdigrunnlag allerede ligger til grunn for deres valg. Dagens ordning pålegger ingen ordninger man ikke ønsker, men sikrer tvert om alle den samme rett til samme juridiske samlivsordning og i tillegg gir dem frihet til å velge sammenhenger for selve handlingen som samstemmer med deres tradisjon og livssyn.

Vi mener også at det bør tillegges vekt at man i samtlige av våre nordiske naboland, også etter ulike kommisjonsvurderinger av obligatorisk borgerlig vigsel, har valgt å opprettholde ordningen med både borgerlig vigsel og vigsel i regi av trossamfunn med offentligrettslig virkning. Felles ordninger i de nordiske land er noe vi i utgangspunktet vurderer positivt. Det bør også tillegges vekt at gjeldende ordning i dag ut fra de valg som fattes av dem saken gjelder, samstemmer med ønskene til ca. 50 % av befolkningen.

I forlengelsen av dette vil vi imidlertid gjøre oppmerksom på et forhold utvalget ikke berører. Høringen i forbindelse med innføringen av den siste endringen i ekteskapsloven i 2008 avdekket at lovgivningen i dag har en ekteskapsforståelse (ikke livslangt, kjønnsnøytralt) de fleste norske trossamfunn ikke deler. Det kan derfor diskuteres om ekteskapslovgivningen i dag ivaretar religionsfrihetsprinsippet på en måte som samsvarer med den tenkning utvalget ellers legger til grunn. Dette kunne tale for at en burde utrede en tredje modell, hvor ekteskapet inngås i de ulike religions- og livssynssamfunn i samsvar med deres ekteskapsforståelse og følges opp med en offentlig-

lig registrering som kan gjøres på en svært enkel måte. Internasjonalt er dette antagelig den vanligste ordningen. Dette ville også motvirke en potensiell fare ved den nåværende ordning, nemlig at staten blander seg opp i de ulike religionssamfunns ekteskapsforståelse. Utvalget berører imidlertid ikke denne problemstillingen, og vi tar derfor i denne sammenheng heller ikke stilling til den.

Dersom en på en eller annen måte beholder ordningen med vigsel i trossamfunnene, er det viktig at vigslere får god og relevant opplæring. For prester i Den norske kirke er dette en viktig del av den praktisk-teologiske utdanning. For andre kunne det være relevant å drøfte om godkjenningsordningen som presenteres i kapittel 17.2.2 burde utvides med noen kompetansekrav.

Kapittel 18 drøfter gravferdsforvaltning. Utvalget tilrår at kommunene overtar forvaltningsansvar for gravplassene, og at gravferdskonsulenten samlokaliseres med resten av gravferdsforvaltningen under et egnet departement og ikke, som nå, ligger under et bispedømme. Vi har ingen prinsipielle innvendinger mot en slik ordning. Vi vil imidlertid understreke at dette forutsetter en juridisk vurdering av eiendomsforholdene, slik utvalget også tilrår. Vi vil også understreke nødvendigheten av å ta hensyn til lokale forhold; det er ikke sikkert at en kirkegård med lange tradisjoner uten videre skal behandles på samme måte som en gravlund i tilknytning til et livssynsåpent seremonirom. Vi vil også peke på betydningen av den kompetanse som i dag i stor grad er knyttet til kirkevergekontorene. En eventuell omorganisering av gravferdsforvaltningen må gjøres på en slik måte at denne kompetansen ivaretas og videreføres.

Kapittel 19 drøfter barns interesser og rettigheter. I likhet med alle andre norske innbyggere, har barn rett på beskyttelse og hjelp når de har behov for det. Barn er særlig utsatte og må fokuseres på som egen gruppe, også i religions- og livssynsspørsmål. Vi slutter oss her til det utvalget sier om barns selvbestemmelsesrett i tros- og livssynsspørsmål.

Utvalget drøfter spørsmålet om statsstøtte til privatskoler på religiøst grunnlag, og har her delt seg i et flertall, som ønsker å videreføre dagens adgang til å gjøre dette, og et mindretall som ønsker å avvikle den. Vi har forståelse for mindretallets argument om den offentlige grunnskolen som en viktig fellesarena. Vi mener imidlertid at det å

ikke gi statsstøtte til skoler opprettet på religiøst grunnlag vil være et alvorlig inngrep både i religionsfriheten og foreldreretten, og slutter oss derfor til flertallets konklusjon på dette punkt. Det relativt høye skattenivået vi har i Norge innebærer at vi gir myndighetene anledning til å forvalte en forholdsvis stor del av vår inntekt. Da må vi også som foreldre ha reell innflytelse på hvordan disse midlene brukes. Det er etter vår mening også misvisende å kalle skoler etablert på religiøst grunnlag for privatskoler; også dette er offentlige skoler i den forstand at de er åpne for alle, har offentlig finansiering og tilsyn og følger offentlig godkjente læreplaner bortsett fra det som dreier seg om videreførende religionsundervisning. I praksis fungerer også disse skolene i svært mange tilfelle som en alternativ fellesarena som bidrar til integrering av barn og familier med svært ulike bakgrunn på en måte som utfyller og supplerer andre skoletilbud på en god måte.

Vi slutter oss til utvalgets forståelse av RLE-faget som et kunnskapsfag som skal være en møteplass for alle barn. Vi slutter oss også til utvalgets understrekning av at dette forutsetter at lærere får tilstrekkelig kompetanse i dette faget, og mener i likhet med Nasjonalt fagråd for kristendomskunnskap og religionsvitenskap, som utvalget viser til i avsnitt 19.4.2.1, at det innebærer at RLE-fagets plass i lærerutdanningen må styrkes. God undervisning i religion og livssyn er en viktig forutsetning både for religiøs toleranse og for at religion skal kunne ha den positive betydning i samfunnet utvalget ellers er opptatt av. Relevant fagkompetanse hos lærerne i faget er helt vesentlig for å oppnå disse målene.

Skolegudstjenester er ikke en del av RLE-faget. Vi følger her likevel utvalgets flertall, som mener at det er viktig å gi rom for skolegudstjenester (med fritaksrett) som del av skolens program. Ulike former for gudstjeneste står sentralt i de fleste religioner, og det å møte samfunnets majoritetsreligion gjennom dets religiøse praksis må også være en viktig del av allmennutdannelsen. Å bruke likhetsprinsippet som et argument mot deltagelse i Den norske kirkes gudstjenester i skoletiden siden det bare er Den norske kirke som fins over hele landet (mindretallets synspunkt, s. 245), forekommer oss å være en eiendommelig form for argumentasjon.

Utvalgets juridiske argumentasjon for at behandlingsbehovet går foran

foreldreretten når det gjelder blodoverføring til barn av foreldre som tilhører Jehovas vitner (19.5.1.1) kan bestrides, ettersom utvalget ikke drøfter Barnevernlovens bestemmelser i forhold til Pasientrettighetslovens nokså ubetingede formuleringer når det gjelder foreldres rett og plikt til å samtykke til helsehjelp for sine barn. I praksis finner en imidlertid stort sett løsninger på dette ved at de foreldrene det gjelder normalt stilltiende går med på at foreldreretten settes til side når dette spørsmålet er aktuelt. Vi mener imidlertid at det kan være grunn til å anta at dette juridisk sett er mer uklart enn det utvalget forutsetter. Når det gjelder muslimske barn som vil faste, slutter vi oss til utvalgets understrekning av at en god dialog mellom skole og foreldre er nødvendig i de tilfellene der barna ikke tåler å gjennomføre hel eller delvis faste. Islam har klare regler for å hindre at noen tar skade av å faste, særlig i forbindelse med sykdom, reise, alder eller lignende, og det er viktig at skolen har kompetanse på disse forholdene.

Innstillingen har en inngående diskusjon av omskjæring av gutter i jødedom og islam (19.5.2). Vi slutter oss her til utvalgets flertall som mener det ikke er grunnlag for å innføre noe forbud mot dette. Et forbud ville gjøre det svært vanskelig å utføre det både jødiske og muslimske foreldre oppfatter som en religiøs plikt og ville derfor være klart i strid med religionsfrihetsprinsippet. Det skal derfor etter vår oppfatning svært sterke medisinske grunner til for å kunne overveie et slikt forbud, og slike foreligger ikke. Vi er også enige med utvalgets flertall når det anbefaler at dette, for å ha minst mulig skadevirkninger, må være en del av det offentlige helsetilbudet med lav egenbetaling. Vi følger også utvalgets flertall i dets vurdering av at foreldreretten og religionsfriheten her må veie mer enn barnets rett til medbestemmelse. For jøder er ønskelig at en følger 8-dagersregelen. For muslimer kan omskjæring skje helt opp mot puberteten, men det er av medisinske grunner ikke ønskelig. Det er derfor ikke aktuelt å fremme et ønske om at omskjæringen skal skje når gutten er religiøst moden, dvs. 12–15 år.

Kapittel 20 behandler forholdet mellom religionsfrihetsprinsippet og andre rettigheter og interesser. Av særlig interesser er her spørsmålet om reservasjonsrett i arbeidsforhold (20.3), hvor utvalget går utførlig inn på den reservasjonsrett leger fikk ved innføringen av abortloven, som hele utvalget ønsker å beholde, og stiller spørsmålet

om den bør utvides til å gjelde også henvisning til abort (som et mindretall i utvalget anbefaler) og til assistert befruktning (som utvalget samlet går imot). Vi vil her slutte oss til mindretallets standpunkt når det gjelder legers reservasjonsrett ved henvisning til abort. Vi mener imidlertid også at en her bør følge Rådet for legeetikk og la reservasjonsretten også gjelde når det gjelder henvisning til assistert befruktning. Utvalget har utvilsomt rett i at det kan medføre problemer om en søker seg til et arbeid hvor en av samvittighetsgrunner må be seg fritatt for deler av arbeidsoppgavene. Generelt er vi imidlertid av den oppfatning at religionsfrihetsprinsippet her likevel må gis større vekt enn det utvalget her forutsetter.

Når det gjelder ansettelse i tros- og livssynssamfunn (20.5), går utvalget samlet inn for at å videreføre dagens ordning hvor det er anledning til å stille spesifikke krav begrunnet i tros- og livssynssamfunnets egenart og selvforståelse. Vi slutter oss til dette, men vil samtidig understreke at det enkelte tros- og livssynssamfunn selv må ha frihet til å vurdere ved hvilke stillinger det er viktig for dem å stille slike krav.

5. Del V: Økonomisk støtte

Kapittel 22 redegjør for offentlige finansieringsordninger. Vi vil her bare bemerke at redegjørelsen for støtte til private høyskoler under 22.3.6 ikke er helt presis. NOKUT-akkrediterte høyskoler, som f. eks. MHS, har nok i større grad rett til resultatbasert (studiepoeng og forskningspublisering) støtte enn det utvalgets framstilling gir inntrykk av. Det er også misvisende å si at grunnbevilgningen er et resultat av "prioriteringer over tid", ettersom den har vært uendret i mange.

Kapittel 23 drøfter vilkår for støtte, og om, og i så fall hvilke, krav til tros- og livssynssamfunnene for å motta støtte. Blant annet nevnes samfunnenes praksis i forhold til kjønnslikestilling, likestilling av heterofile/homofile og av samlivsformer (23.4.2.2). Utvalget deler seg på midten i spørsmålet om det bør stilles betingelsen at begge kjønn skal ha adgang til trossamfunnets styringsstrukturer for å motta støtte. Dette er en problemstilling som er viktig og som vi fortsatt som samfunn trenger å debattere. På den ene siden kan man si at statlig støtte innebærer en form for offentlig

legitimering av det en oppfatter som en diskriminerende holdning. På den andre siden kan man si at trossamfunnene må få beholde sitt handlingsrom i forhold til sin styringsstruktur så lenge medlemmene har tilsluttet seg gruppen frivillig og står fritt til å forlate den. Ut fra en slik vurdering vil det være et alvorlig inngrep i religionsfriheten å prøve å påvirke religionssamfunnene gjennom innskrenkninger i statsstøtten. De midlene staten her forvalter, er ikke statens, men borgernes, og de må selv, bl. a. gjennom sitt engasjement i livssynsamfunn som mottar statlig støtte, ha reell innflytelse på hvordan midlene brukes.

Det kan også være grunn til å problematisere utvalgets flertall når det går inn for et krav om et trossamfunn må ha minst 100 medlemmer for å være støtteberettiget (23.5.2). Det kan oppfattes som en form for ideologisk overstyring i og med at det favoriserer kirkesamfunn med en synodal forfatning framfor kongregasjonalistiske.

Kapittel 24 drøfter konkrete modeller for hvordan støtten kan utmåles. Her går utvalget inn for at en viderefører den nåværende ordning med støtte per medlem, samtidig som en ønsker å gå inn for en ordning hvor staten får ansvar for å administrere ordningen, som i dag er delt mellom ulike offentlige instanser og nivåer. Vi har ingen innvendinger mot dette.

Kapittel 25 drøfter spørsmål knyttet til medlemskap og telling. Det har lenge vært et problem å ha god oversikt over det faktiske antall medlemmer i ulike trossamfunn, og utvalget drøfter ulike tiltak for å bedre dette. Disse tiltakene er etter vår oppfatning fornuftige. Utvalget går videre inn for at de som har automatisk medlemskap etter sine foreldre, ikke regnes med ved utregning av tilskudd; for å telle, må en være innmeldt, evt. av foreldre. Automatiske medlemmer underrettes når de blir 15 år om retten til inn- eller utmelding. Vi har ingen innvendinger mot dette.

Kapittel 26 drøfter andre støtteordninger, bl. a. støtte til barne- og ungdomsarbeid, og støtte til bibel- og folkehøyskoler. Her drøftes spørsmål beslektet med dem som stilles når det gjelder betingelser for støtte i kapittel 23. Et flertall i utvalget går her inn for å stramme inn tildelingen av støtte til barne- og ungdomsorganisasjoner "slik at forskjellsbehandling knyttet til kjønn eller seksuell orientering i disse organisasjonenes styringsstrukturer medfører at støtte ikke gis" (s. 407). Vi mener imidlertid i likhet med

utvalgets mindretall at disse prinsippene er godt nok ivaretatt i dagens regelverk og er uenige i en slik innstramming. Når det gjelder støtte til bibelskolene, vil vi gi vår tilslutning til utvalgets flertall når det gjelder argumentasjon for at denne støtteordningen bør fortsette.

6. Del VI: Et samordnet regelverk

Kapittel 28 drøfter behov for endringer i andre lover enn den nye loven om tilskudd til tros- og livssynsamfunn som foreslås i kapittel 27. Vi vil her i tråd med våre kommentarer til kapittel 17 og vårt prinsipielle syn på reservasjonsretten gi vår støtte til utvalgets mindretall i dets forslag til endringer i ekteskapslovens § 12 a og § 13.

MHS 21. august 2013

Bård Mæland

Rektor